

Bladene er anført i farmakopeen 1772. Hævet tandkød og tandbylder skylles med brun-
 ellevand (o. 1640; 2); tandpine kunne på magisk
 måde overføres til plantens rod (3). Bestanddel
 af vindekocht til gurgling af dårlig hals (1807;
 4). 'Rehel' indgår med katost, salvie m.fl. i
 vandudtræk for sidesting, med agermåne og
 jordbærurt til badning af råd i munden (5).
 Bestanddel af lægemiddel for hestens springorm
 (6).
 På Færøerne er hævet hals, angina, blevet gurg-
 let med brunellete (7).

Unge blade kan spises som salat (1806; 8) og
 tørres til teerstatning.

LITTERATUR: (1) 841 1577, 41,117; (2) 665b 45;
 sml. 488 o 274; (3) 82 53; (4) 217 11; (5) 488 o 176,
 192; (6) 83 128; (7) 518 1800,201; 752 54; (8) 398
 1806,572.

Katteurt, *Nepeta cataria*

40–60 cm høj hvidgråt filtet plante med æg-hjer-
 teformede rundtakkede blade, de hvide blom-
 ster med rødprykket underlæbe er samlet i aks-
 lignende dusk. Nu meget sjælden omkring lands-
 byer og huse, ved gårder.

Katteurt 1534ff, *kattemynte* o. 1450–1821, *kat-
 teglade* 1648–o. 1700 og *kattelyst* (konstrueret)
 1793–1821: planten opsøges af katte, der gnider
 sig mod bladene og bider i stænglerne (sml. s.
 208), »katte har stor tidsfordriv og lyst i denne
 urt, som man kan se, når den lægges for dem«
 (1577), »de kan endog finde dem i herbarier
 mellem andre tørrede urter« (1806); *sisenbrand*
 begyndelsen af 1400-t–1821, se Grøn Mynte s.
 96.

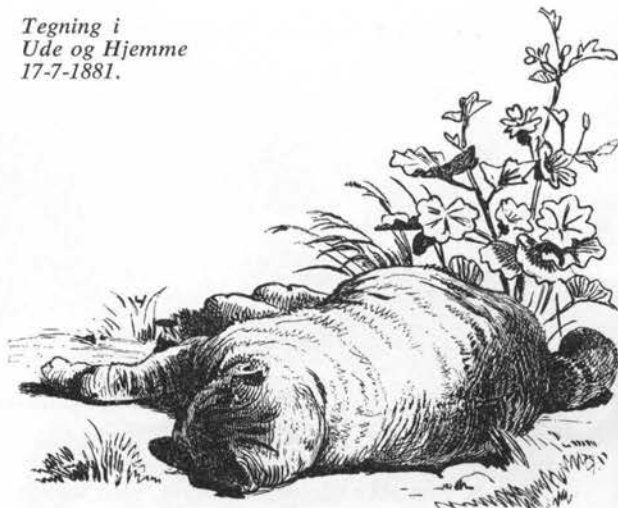
LITTERATUR: 841 1577, 3b; 689 2,109f; 398 1806,
 638.

LÆGEMIDLER

Fejlagtig eller usikker oversættelse fra tyske kil-
 der (sammenblandet med bl.a. kransburre og
 baldrian) har skabt tvivl om det botaniske til-
 hørsforhold af urtebøgerne *nepeta*, *calamentum*
 osv.

Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): den tørrede
 urt drukket med vand eller vin virker sveddri-
 vende; patient med koldfeber = malaria skal
 gnide sig med olieafkog; den friske plante knu-
 ses og lægges på lår(værk), »da brænder den hud-
 en og udtørre urenhed og smerten forsvinder«.

Tegning i
Ude og Hjemme
 17-7-1881.

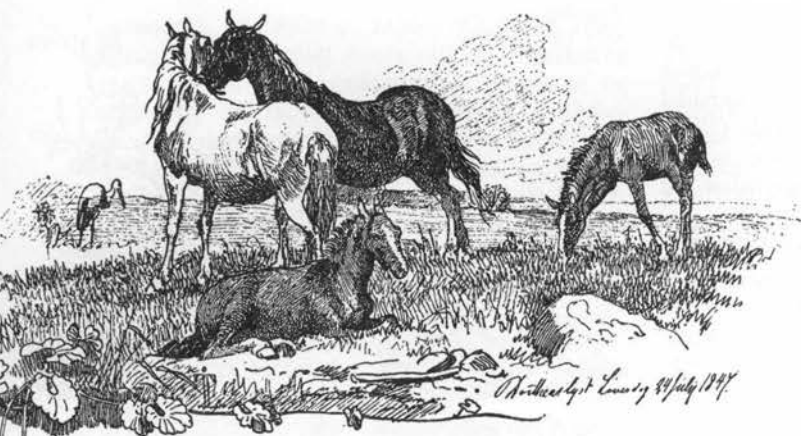

Kvinde, som indtager planten, renses for blod-
 løb. Drikkes med vin mod begyndende spedalsk-
 hed. Den knuste urt lægges på hugormebid;
 drikkes tilsat honning og salt i vand som mod-
 gift, det dræber også indvoldsorm. Gravid kvin-
 de aborterer, hvis hun spiser planten eller læg-
 ger den på underlivet. Udrenser gulsot, hjælper
 for åndenød, trangbrystighed, drikkes med vin
 for mavelidelser og hikke, hjælper mod side-
 smerte og diarré, den knuste plante lægges som
 omslag på sår, et vindekocht er bedre, »hjælper
 kvinder til at få den naturlige [ansigts]farve«.
 Plantens røg fordriver hugorme fra huset.
 Begyndelsen af 1400-t: bestanddel af sår-
 lægende drik, sårplaster og øjenbadevand, saften drikkes
 for sammenløbet blod i kroppen (2).

Christiern Pedersen 1533: øldekocht af katteurt
 (?) drikkes mod hjerteonde (24b), afkog med fig-
 en mod sidesting (27b) og med mandelkærner
 og peber i mælk for leverlidelser (28b).

Henrik Smid 1546ff (3): saften drukket med vin
 uddriver spolorm og gift, virker sved- og urin-
 drivende, et vinafkog renses lever og milt, »var-
 mer de forkølede nyre«, stiller livmodersmer-
 ter og kolera, uddriver menses, renses brystet,
 læger indvortes lidelser og især gulsot, styrker
 maven, fordriver koldfeber = malaria. Svede-
 og røgbad med planten mod vagina uddriver ef-
 terbyrden og menstruation, stiller livmoderens
 smerter, røgen får hugorm o.a. giftige dyr til at
 flygte. Saften af katteurt og gule skræpperød-
 der gnides på skab og »er godt til dem, hvis hår
 falder af, og som har møl i håret«.

Simon Paulli 1648, 193: lægerne bruger ofte
 denne plante til bad for kvinder, som er ufrugt-

Korsknap indgik i midler mod orm og sygdomme hos heste. Tegning af J. Th. Lundbye 1847. Kobberstiksamlingen.

bare og som ikke får deres menses, men næppe nogen vil drikke det ækelt smagende afkog, i mensesdrivende drikke blandes derfor en anden plante (mynte).

Bladene anføres i farmakopeen 1772. Urt og rod indgives hest mod hjertesygdom (1700-t; 4).

Dyrkes undertiden som bifoderplante; kan anvendes som krydderi i skarpe saucer.

LITTERATUR: (1) 343 72f,154; (2) 15 24,69,71,73, 76; (3) 841 1577,3; (4) 83 61.

Korsknap, *Glechoma hederacea*

De krybende 20–50 cm lange stængler har 10–15 cm oprette skud, bladene er nyreformede og rundtakkede (kan måske minde om vedbendens, vinstokkens eller humlens), i de violette blomster danner støvknapperne som regel to tydelige hvide kors. Alm. ukrudt i haver, skove, på gårder osv.

Korsknap (konstrueret) 1793–1895, *korsknap* 1888ff. *Jordvedbend* 1533–1867, *hourt* 1546 måske til tysk haut = hud og da sigtende til de sårlægende blade; *gundelrebe* (= -vin) 1600-t fra gammelhøjtyisk gund = byld, bladene blev lagt på bylder, jf. *gudran* slutningen 1400-t, *gundermand* 1623, København o. 1870, *gundeløvsblade* Sundeved o. 1870. *Jordkrone* o. 1700, *jordhumle* Himmerland og Sjælland o. 1870, *Sønderjylland* o. 1870ff hentyder til væksten og anvendelse ved brygning (se nedenfor); *kukke-mandsblomst* SSlesvig blomstrer, når gøgen kommer; *spændurt* Djursland o. 1870, blev lagt på spænd = forstuvet lem; *korsurt* Hjørring o. 1880, ØLolland; *bøtteurt* Fyn og Slagelseegnen o. 1870, se nedenfor (1648).

En form med hvidbrogede blade er en alm. stue-

plante: *mølleren og hans kone* – navnet sigter til de næsten cirkelrunde, rillede blades lighed med små møllesten, mens de hvide bladkanter blev associeret med møllerenes melstribede tøj; hans kone må så være den helt grønbladede plante (art). Efterhånden blev kun varieteten kaldt *mølleren* eller *møllersvenden*; han rørte ved melet og smittede af på *møllerkonen*, *møllerenes tjenestepige* eller *møllerenes enke*.

LITTERATUR: 681 1,660–62.

LÆGEMIDLER

Harpestræng-afskrifternes 'jordhumle' o. 1300 er læge-betonie (s. 117); omtalen af edera, hedera i AM 187 8° (begyndelsen 1400-t) er her anført under vedbend (bd. 3).

Christiern Pedersen 1533: bladsaften anbringes i næseborene mod hovedpine (4b) og på hovedet for søvnløshed (6b), blandes med olie og eddike til omslag for hovedsmerter og svimmelhed (5b); fnat bades med afkog (83a).

Henrik Smid 1546ff (1): nogle siger, at vandafkoget standser »den røde blodsot«. Vindekott og vand destilleret af planten uddriver menses, urin og gift, hjælper for gulsot og lændeværk, åbner tilstoppet lever og milt; bylder og sår i munden og halsen skylles med vin- eller vandafkog, der også læger skab og urenhed, især på kønsorganerne. Saften renses og læger fistler og sår.

Simon Paulli 1648, 62f: hjælper mod gulsot, damp fra afkog ledes i susende øren, indgår i klyster for kolik. Den tørrede og pulveriserede urt blandet med sukker og vand i destillat af planten samt brændevin drikkes for nyregrus; den pulveriserede urt drukket med græsvand eller mjød er god for indvoldsorm. Men planten bruges navnlig i sår-drikke for bylder og sår i